

С. В. Ларін

аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національної безпеки

Національної академії державного управління при Президентові України

АКТИВІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджується проблема взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки, особливо в умовах інтеграції України до європейської спільноти.

Автор статті обґрунтує, настільки спільними є національні цінності українського суспільства та цінності об'єднаної Європи, і водночас ставить запитання: як активізувати взаємодію держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки, який комплекс європейських цінностей, традицій та норм ми прагнемо впровадити в себе?

Ключові слова: національні цінності українського суспільства, європейські цінності, інтеграція України, Європейський Союз, європейська спільнота, тенденції, принципи.

Постановка проблеми. Актуальність теми статті зумовлена дослідженням теоретико-прикладних основ активізації взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки в умовах інтеграції України, що сприятиме можливостей долучення України до об'єданого європейського простору. Європа, перебуваючи в авангарді світового розвитку, віками формувала свої цінності, які вже багатьох років поспіль є привабливими для країн, що не входять у її політичний, економічний і культурний простір. Ці цінності частково були закріплені Декларацією європейської ідентичності, прийнятою Європейським товариством дев'яти країн-учасниць у 1973 р. у Копенгагені. Як активізувати взаємодію держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки, яким є комплекс європейських цінностей, традицій та норм нам необхідно впровадити в себе? З огляду на зазначене питання актуалізується проблема нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування і функціонування європейських цінностей та європейської ідентичності з аналізом їх суспільно-політичного складника стали об'єктом дослідження у працях таких відомих зарубіжних вчених, як Ю. Габермаса, К. Гамільтона, Е. Гіденса, Г. Деланті, С. Лукареллі, В. Магуна, Р. Мейна, Б. Нельсона, Дж. О'Саллівана, А. Пагдена, Л. Пассеріні тощо.

Соціологічні, філософські, психологічні і політологічні інтерпретації сутності, природи і значення цінностей як феноменів соціального світу чітко окреслено в дослідженнях Ж. Бодріяра, Н. Смелзера, М. Шелера, Ф. Енгельса, К. Мангейма, К. Маркса, К. Менгера, Є. Головахи, Н. Паніної, В. Тугарінова, М. Фрідлендера, К. Юнга та ін.

Управлінський аспект формування національних цінностей у сфері національної безпеки розкривають: В. Горбулін, А. Дацюк, С. Здіорук, О. Литвиненко, А. Качинський, А. Возженников, Г. Новицький М. Ожеван, Ю. Опалько, М. Розумний, Б. Парахонський, С. Пирожков, Г. Ситник [22], В. Ліпкан тощо.

Незважаючи на значні теоретичні та практичні надбання з питань взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей, це питання залишається актуальним, особливо у сфері національної безпеки, що й спонукало автора до наукового дослідження цієї проблематики.

Мета статті. Головною метою роботи є визначення напрямів активізації взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки України на основі досвіду європейських держав.

Виклад основного матеріалу. Серед наукових праць філософів із питань взаємодії держави і суспільства особливий інтерес викликають твори шотландського філософа-фабриканта,

соціаліста-утопіста Р. Оуена, який у своїй праці «Розвиток соціалізму від утопії до науки» віддає перевагу застосуванню кардинально нових методів управління, чим досягнув значних успіхів у піклуванні про бідних, в благодійності, поставив людей в умови, більше наближені до людської гідності [16, с. 136–137].

Подальший розвиток ідей Р. Оуена здійснювали У. Томпсон, Д. Грей, А. де Токвіль, кожен з яких намагався обґрунтувати свій соціальний ідеал [20].

Тема соціалізації держави й політизації громадянського суспільства активно вивчалася мислителями ХХ ст. – Р. Ароном, Е. Арато, Л. Даймондом, Р. Далем, Л. Зідентопом, Д. Коеном, А. Лейпхартом, Ф. фон Хайском. Так, американський учений Р. Даль розумів демократію у співпраці влади із громадськістю, зокрема у рівності голосування, поінформованості, контролі за порядком денним [6, с. 41–42]. Американські фахівці Д. Коен та Е. Арато у праці «Громадянське суспільство та політична теорія», досить ґрунтовно аналізують моделі демократії, стан і механізми взаємодії органів державної влади із громадянським суспільством в різних країнах світу [1].

Французький вчений Р. Арон у роботі «Демократія та тоталітаризм» на прикладі Радянського Союзу проаналізував витоки тоталітаризму та надав власні рекомендації щодо його подолання [2, с. 303]. У своїй праці «Демократія в Європі» професор Оксфордського університету Л. Зідентоп зазначив, що нині жодна країна не може бути в Європейському Союзі, якщо вона не є демократичною [8, с. 58–79].

Проблема взаємодії держави з суспільством як головна загальнолюдська стратегія висвітлена у наукових підходах українських дослідників – М. Грушевського, М. Драгоманова, Б. Кістяківського, В. Липинського, І. Франка.

Методологічні засади взаємодії держави і суспільства досліджують сучасні вітчизняні науковці – Е. Базовкіна, О. Ващук, Л. Кормич, В. Кравчук, В. Купрій, В. Ладиченко, П. Манжола, М. Михальченко, В. Новохацький, Г. Падалка, В. Пашенко, Ю. Рожкова, К. Трима, О. Ярош.

В історичному та політичному аспектах взаємодія органів влади з суспільством як чинник формування демократичних відносин розкритий здебільше як взаємовідносини між інститутами громадянського суспільства і держави. Так, В. Барков досліджував питання соціально-політичного становлення інститутів через історичні передумови розвитку громадянського

суспільства в Україні [3], О. Валецький – перешкоди, які заважають впровадженню якісної політики за умов сучасного українського суспільства [5], В. Безродна – формування та функціонування громадянського суспільства в сучасному соціумі [4]. С. Круглик досліджував розвиток громадських організацій як інститутів громадянського суспільства [12], О. Поволокіна – політичний консенсус українського суспільства [19], О. Пухкал – соціокультурні основи громадянського суспільства в Україні [20], О. Чувардинський – перспективи розвитку громадянського суспільства в період докорінних соціальних трансформацій та модернізацій [24], В. Князев – розвиток громадянського суспільства в контексті реалій сучасної України [9], В. Кравчук – взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні [11], І. Паська, Я. Паська – громадянське суспільство і національну ідею на тлі європейських процесів [17], В. Смолій, А. Беренштейн, П. Панченко – екологічні проблеми розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні [7], Г. Усатенко, С. Панцир – стан та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні [13].

Здійснений нами аналіз робіт свідчить, що визначення науковцями громадянського суспільства у політичній системі країни є неоднозначним. На думку Л. Гонюкової, Л. Пиляєвої, В. Сичова, Ю. Чемшит, А. Черній, інститути громадянського суспільства можуть виступати активними учасниками державотворчого процесу. На думку І. Георгізової, І. Гороховського, Л. Лойко, В. Пашенко, А. Матвійчука, активна участь громадянського суспільства у політичному житті держави залежить від їх етнополітичної суб'єктності. Конструктивне функціонування громадянського суспільства, за визначенням В. Козаков [10], Ю. Опалько [16], виникає завдяки осмисленню їх правової відповідальності та значимості в умовах кризового стану суспільно-політичної системи перехідного періоду.

Досліджуючи тему взаємодії держави і суспільства, вивчено ступінь уваги вітчизняних науковців до взаємодії державної влади, органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, зокрема, вченими розроблено:

– модель управлінських взаємовідносин держави та суспільства в Україні, що включає два основних блоки – державні і недержавні органи управління;

– алгоритм оцінювання ефективності функціонування в Україні механізмів взаємодії органів державної влади з громадськістю, який ґрунтується на системі послідовного моніторингу;

– концепцію системної взаємодії органів державної влади із суб'єктами громадянського суспільства;

– проблеми паритетної взаємодії органів державної влади і громадянського суспільства, комунікативної взаємодії, правової взаємодії, діалогової взаємодії, суспільного договору, функціонування інституту державного управління, взаємодії державних інституцій і громадських організацій національних меншин України, розвитку інституту громадського контролю, ефективності державно-громадського управління, розвитку жіночого політичного лідерства, підготовки управлінського персоналу та громадських лідерів на принципах соціального партнерства тощо.

Аналізуючи ці дослідження, з'ясовано, що сучасними вітчизняними науковцями виокремлено такі актуальні проблеми у взаємодії держави і суспільства:

– широке залучення громадськості до державних справ – це природна риса ментальності українського народу;

– наявність тенденції розвитку партнерства між місцевою владою та недержавним сектором у сфері надання громадських послуг;

– показник ефективного управління залежить від взаємодії місцевих владних структур з організаціями третього сектора;

– розвиток взаємовідносин органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань з органами державної влади сприяє врегулюванню соціального захисту населення.

Здійснений нами аналіз досліджень свідчить, що вітчизняні вчені комплексно не вивчали активізацію взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей у сфері національної безпеки, особливо в нових умовах – інтеграції України до європейської спільноти.

На нашу думку, відносини держави та суспільства у цій сфері життєдіяльності мають будуватися на основі інституційної участі інститутів громадянського суспільства у державному управлінні. Тому цінними для нас є думки В.Д. Якубенка щодо необхідності впровадження в державне управління партисипативного управління [25, с. 6], особливості якого ми розглянемо нижче.

Термін “participative management” дослівно означає «управління, засноване на участі».

Ключове слово «участь» означає різні форми участі в управлінні. Поняття «партисипація» запозичене із зарубіжної теорії і практики управління, що означає залучення найманих працівників до прийняття управлінських рішень [25, с. 6]. Спочатку партисипативне управління пов'язувалося тільки із запровадженням нових методів мотивації праці персоналу в бізнесі як ефективного засобу використання потенціалу людських ресурсів організації, його розвитку та управління ним [25]. Вчені та практики країн розвинутої демократії дійшли висновку, що партисипативне управління є одним із найперспективніших напрямів у теорії та практиці публічного менеджменту, оскільки дає змогу повніше розкрити творчий та трудовий потенціал працівників, підвищити мотивацію, збільшити продуктивність праці, поліпшити якість та ефективність діяльності, трудову дисципліну.

Нині концепцію партисипативного управління вже не варто пов'язувати лише з процесом мотивації. Ми пропонуємо розглядати її як нову концепцію активізації взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних цінностей, особливо у сфері національної безпеки в Україні, в умовах гібридної війни на сході України, що орієнтує на широке залучення громадськості до участі у прийнятті державно-управлінських рішень спільно з суб'єктами, які відповідають за захист національних цінностей у цій сфері життєдіяльності суспільства.

Використання концепції партисипативного управління може стати інструментом побудови системи захисту національних цінностей у сфері національної безпеки. Важливо зазначити, що участь інститутів громадянського суспільства в державному управлінні не применшує ролі, прав і відповідальності суб'єктів захисту національних цінностей у сфері національної безпеки. В основі їх відносин з інститутами громадянського суспільства лежить делегування повноважень, використання дорадчих принципів. Не випадково широковідомий німецький термін «Mitbestimmung» інтерпретується як співучасть без права вирішального голосу [25]. Проте на рівні структур (рад, асоціацій, консорціумів тощо) допускається повна автономія на базі самоврядування. У компетенцію таких структурних утворень уходить досить широке коло організаційних, соціальних, політико-правових, ресурсних питань.

Таким чином, активізація взаємодії держави і суспільства щодо захисту національних

цінностей у сфері національної безпеки може здійснюватися завдяки запровадженню моделі партисипативного управління, яка ототожнює життєві цінності громадянського суспільства із цінностями нації, узгоджує взаємні цілі, культивує відчуття причетності до загальнодержавної справи, об'єднує новаторський потенціал громадянського суспільства, надаючи можливість приймати управлінські рішення, пов'язані з їх функціональними обов'язками суб'єктів державного управління, і підтримуючи пропозиції інститутів громадянського суспільства, третього сектора щодо вдосконалення захисту національних цінностей у сфері національної безпеки в Україні. Завдяки широкій участі інститутів громадянського суспільства у розробленні і прийнятті державно-управлінських рішень задовольняються їх потреби у самореалізації, самоствердженні, зростає новий напрям громадського руху – волонтерство, яке широко запроваджено в розробленні і прийнятті рішень у соціальній, гуманітарній політиці європейських держав.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи результати дослідження щодо активізації взаємодії держави і суспільства на засадах партисипативного управління щодо захисту національних цінностей українського суспільства, можна відзначити стабільно критично низький рівень довіри громадян до владних інститутів, політичних партій, органів правопорядку, профспілок, міжнародних структур на відмінну від цінностей об'єднаної Європи. Тому запровадження партисипативного управління захисту національних цінностей у сфері національної безпеки є одним із сучасних ефективних методів публічного менеджменту, що передбачає демократизацію, участь третього сектору в розробленні, реалізації та експертизі державно-управлінських рішень, використання потенціалу громадянського суспільства у розвитку державотворення.

Подальшого дослідження потребують питання моделювання ролі інститутів громадянського суспільства у цьому процесі.

Список використаної літератури:

1. Арато Э. Гражданское общество и политическая теория / Э. Арато, Д.Л. Коэн; пер. с англ.; общ. ред. И.И. Мюрберг. – М. : Изд-во «Весь Мир», 2003. – 784 с.
2. Арон Р. Демократия и тоталитаризм / Р. Арон; пер. с франц. Г. Семенова. – М. : Текст, 1993. – 303 с.
3. Барков В.Ю. Соціально-політичне становлення громадянського суспільства в Україні / В.Ю.Барков. – К. : 1999. – 312 с.
4. Безродна В.Ф. Особливості формування громадянського суспільства в процесі політичної модернізації України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В.Ф. Безродна. – Одеса, 2004. – 16 с.
5. Валецький О.Л. Архетипи українських реформ : від адміністративно-командної до адміністративно-олігархічної моделі / О.Л. Валецький // Публічне управління: теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук із державного управління : Спеціальний випуск. – Х. : Вид-во «ДокНаукаДержУпр», 2012. – С. 39–49.
6. Даль Р. Демократия и ее критики / Р. Даль ; пер. с англ. М. Ильина. – М. : Росс. Полит. энцикл. (РОССПЭН), 2003. – 576 с.
7. Екологічні проблеми розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні / Під ред. В. Смолята ін. – К. : ПУ, УАІН НАНУ, 2000. – 224 с.
8. Зидентоп Л. Демократия в Европе / Л. Зидентоп; пер. с англ. В.Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2001. – 312 с.
9. Князев В. Громадянське суспільство в контексті реалій сучасної України / В. Князев, Ю. Бакаєв // Зб. наук. праць : Формування громадянського суспільства в Україні : стан, проблеми, перспективи. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – С. 26–38.
10. Козаков В.М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні : [монографія] / В.М. Козаков. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 284 с.
11. Кравчук В.М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти) : [монографія] / В.М. Кравчук. – Тернопіль : Терно-граф, 2011. – 260 с.
12. Круглик С.Б. Громадські організації як інститути громадянського суспільства / С.Б. Круглик // Гілея. – 2010. – № 25. – С. 91–98.
13. Крутій О.М. Концептуальна модель діалогової взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства / О.М. Крутій // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – Одеса : Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2010. – Вип. 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/tppd/index.htm>.
14. Маркс К. Избранные произведения : в 3 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Политиздат, 1981. – Т. 3. – 643 с.
15. Мельник А.Ф. Публічний сектор і державна політика в демократичному суспільстві : [монографія] / А.Ф. Мельник, О.В. Длугопольський. – Тернопіль : Екон. думка, 2008. – 240 с.

16. Опалько Ю.В. Збереження культурно-історичної спадщини в сучасній Україні : проблеми та перспективи / Ю.В. Опалько // Стратегічні пріоритети. – К., 2007. – № 1(2). – С. 83–87.
17. Осипова Е.В. Соціологія Еміля Дюркгейма / Е.В. Осипова. – М. : АЛЕТЕІЯ, 2001. – 332 с.
18. Пасько І.Т. Громадянське суспільство і національна ідея : Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси / І.Т. Пасько, Я.І. Пасько. – Донецьк : Східний видавничий дім, 1999. – 184 с.
19. Поволокіна О.М. Політичний консенсус як чинник консолідації українського суспільства : автореф. дис. ... канд. політичних наук : спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія» / О.М. Поволокіна. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. – 20 с.
20. Політологія : [Навчальний посібник] / Штанько В.І., Чорна Н.В., Авксентьєва Т.Г., Тихонова Л.А. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К. : Видавництво Фірма «ІНКОС», Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.
21. Пухкал О.Г. Національна ідея як важливий чинник розвитку громадянського суспільства в Україні / О.Г. Пухкал // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 118–122.
22. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України : підручн. / Г. П. Ситник. – К.: НАДУ, 2004. – 408 с.
23. Сімакова Ю.С. Партисипативне управління як один із найперспективніших напрямів у теорії та практиці управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.drohobych.net/2010/pdf>.
24. Чувардинський О.Г. Громадянське суспільство, громадянське самоврядування і розвиток держави / О.Г. Чувардинський // Нова парадигма. – 2007. – № 68. – С. 141–149.
25. Якубенко В.Д. Партисипативне управління в соціалізації корпоративних відносин / В.Д. Якубенко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ: Зб. наук. праць. Вип. IV. – Чернівці, 2003. – С. 19–24.
26. Weber M. Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen. Einleitung // Weber M. Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie. – Bd. I. – S. 237–275.

Ларин С. В. Активизация взаимодействия государства и общества по защите национальных ценностей в сфере национальной безопасности

В статье исследуется проблема взаимодействия государства и общества по защите национальных ценностей в сфере национальной безопасности, особенно в условиях интеграции Украины в европейское сообщество.

Автор статьи обосновывает, насколько являются общими национальные ценности украинского общества и ценности объединенной Европы, и одновременно ставит вопросы: как активизировать взаимодействие государства и общества по защите национальных ценностей в сфере национальной безопасности, какой комплекс европейских ценностей, традиций и норм мы стремимся внедрить в себя.

Ключевые слова: национальные ценности украинского общества, европейские ценности, интеграция Украины, Европейский Союз, европейское сообщество, тенденции, принципы.

Larin S. V. Activation of the interaction of the state and society with regard to the protection of national values in the field of national security

The article examines the problem of interaction between the state and society to protect national values in the sphere of national security, especially in the context of Ukraine's integration into the European community.

The author argues that the national values of Ukrainian society with the values of a united Europe are so common, and at the same time raises the question: how to intensify the interaction of the state and society

Key words: national values of the Ukrainian society, European values, the integration of Ukraine, the European Union, the European Community, trends, principles.